

ארגון רבני צהר

צהר לאתיקה

גלות מצרים וסוגיית הפליטים

ילד מוכה – מכה. פסיכולוגים טוענים כי רבים מההורים האלימים כלפי ילדיהם סבלו מאלימות בעצמם כשהם גדלו בבתי הוריהם, ובשל כך הם מכירים את שפת האלימות בלבד. לא זו בלבד, אלא שהם גם מצדיקים אותה, באמירה לעצמם כי כיוון שהם סבלו מאלימות – אין הם חייבים להימנע ממנה, וזו דמותו של העולם בו ראוי לחיות. ברם, מן העבר השני אנו מכירים תופעות פסיכולוגיות הפוכות לחלוטין: הורים האומרים לעצמם כי דווקא בשל העובדה שהם עצמם סבלו מאלימות קשה, הם יודעים את מחירה. הם טעמו את טעם הצלקות שהיא מותירה – ועל כן היא לא תהיה קיימת בביתם, ולעולם לא ירמו יד על ילדיהם.

שתי התנועות הפסיכולוגיות האלה אינן נוגעות לאלימות בלבד. הן נוגעות לכל מצב בו מצא אדם את עצמו פגוע. כשהוא נגאל ממצוקתו עומדת בפניו הבחירה לאן יוליך את כאבו – האם יאמר לעצמו כי מחויבותו כלפי האחר, וההימנעות מפגיעה בו, אינה קיימת עוד, כיוון שחובה זו כלפיו חוללה, ולא נשמרה בקפדנות הראויה כאשר הוא היה הקורבן; או שיאמר לעצמו כי הוא חייב לייסד עולם של סולידריות עמוקה כלפי כל מי שנוהגים כלפיו בכוחניות דורסנית, דווקא בשל העובדה שהוא המסוגל לחוש את הכאב, את ההשפלה, את הייסורים ואת האזיקים שאלימות כזו מטילה על האדם.

סוגיה זו תופשת מקום נרחב מאוד בתורה. האירוע הדרמטי ביותר המתואר בה – גלות מצרים, והיותנו עבדים לפרעה במשך מאות שנים. אירוע זה הפך להיות היסוד המכונן של העם היהודי. לוח השנה העברי היסודי מתחיל ממנו – "החודש הזה לכם ראש חודשים", וממנו אנו סופרים; ליל הסדר נקבע כסעודה והקראת פרקי תנ"ך ודברי חכמים, המגבשים והמאחדים את האומה הישראלית עם עברה, והיא מצווה להתחיל את סיפור יציאת מצרים מהתקופות הקשות שלה, ולסיים במצעד החרות של אז. לא זו בלבד, אלא שמצוות רבות בתורה נקבעו כזכר ליציאת מצרים. הציבור הרחב מכיר יותר את אלה שקשורות לחגים (פסח וסוכות), לריטואל הדתי (תפילין), ולמעגל החיים היהודי (פדיון בכור). אולם, ישנה סידרה שלמה של מצוות שבכלל קשורות ל"בין אדם לחבירו", ושיציאת מצרים היא הבסיס לקיומן. אפילו מצוות השבת מנומקת בספר דברים: "...יום השביעי שבת לה' א-להיך, לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ועמך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגורף אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמך כמוך. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויצאך ה' א-להיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה, על כן צוה ה' א-להיך לעשות את יום השבת" (דברים ה יד-טו). זו דוגמה אחת למסקנות שאנו מצויים להסיק מיציאת מצרים – מי שהיה עבד במצרים לא יכול שלא להעניק לעבדו ולשפחתו את יום המנוחה, כחלק מאמונתו בריבונו של עולם המוציא את עם ישראל למצריים. באותה דרך ציוותה התורה להעניק לעבד המשתחרר מרכושו של האדון, כדי לזכור את גלות מצרים ויציאתה (שם טו, יד-טו), וכדו'. התורה צועדת הרבה צעדים לפני המקובל בעולם המזרח הקדום, ויוצרת נורמות מוסריות מחייבות.

המצווה השכיחה ביותר בהקשר זה היא היחס אל הגר, המופיעה כמה וכמה פעמים בתורה בהקשר של יציאת מצרים, כגון: "גר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמות כב, כ); "גר לא תלחץ, ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים" (שם כג, ט); וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו. כאשר מקם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך, כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' א-להיכם" (ויקרא יט, לג-לד); "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים" (דברים

ארגון רבני צהר
צהר לאתיקה

הרב יובל שרלו
ראש תחום אתיקה בצהר
טל. 052-7906483
ycherlow@gmail.com

רחוב המלאכה 1
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

י (ט). הנימוק הבסיסי של מצוות אלו הוא פשוט: מי שהיה במעמד של זר ושונה במקום מסוים, וסבל מכך, אינו יכול לאטום את ליבו מפני מצוקת אנשים כאלה החיים בתוכו, והוא מחויב לפעול בצורה הוגנת וישרה כלפיהם.

פסוקים אלה צריכים להתבאר בשלושה מעגלים. המעגל הראשון הוא הממוקד. למילה "גר" יש משמעויות רבות בתורה, למן עובר אורח המתגורר כאן, ועד לגר צדק שהתגייר והצטרף לאומה הישראלית, ובשל היותו מנותק מהקשרים משפחתיים קודמים, ומעמדו הוא כשל ה"אחר" – התורה מגינה עליו באופן מיוחד. הפרשנות ההלכתית המקובלת היא שמדובר ב"גר" במשמעות של גר צדק, וזה כאמור המעגל הראשון. ברם, כלל בסיסי בהלכה הוא ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ונראה מהפסוקים כי לא מדובר דווקא בגר הצדק, שהלוא הנימוק הוא "כי גרים הייתם בארץ מצרים", ואנו לא היינו גרי צדק כי אם עבדים משועבדים. מכאן נראה שנכון להרחיב את מושגי הסולידריות, גם כלפי הסובלים את חרפת העבדות הגרים בתוכנו. חלק מהעובדים הזרים אכן משועבדים בדרך זו, וגם בעידן המודרני אנו חייבים על פי תורת ישראל לנהוג עימם בהגינות – הרבה בשל העובדה שאנו עצמנו חווים את חוויות הניצול והעבדות בשלבים שונים של ההיסטוריה של עמנו.

השאלה המרתקת היא האם יש גם מעגל שלישי, ההופך את זה לעיקרון כללי, וקובע כי כל חוויה שאנו עצמנו עברנו במשך ההיסטוריה שלנו, מחייבת אותנו להיות רגישים דווקא בגללה, ולהיות מחויבים לא נגרם אותה לאחרים. בדרך כלל, העולם ההלכתי אינו הולך בדרך כזו בתחומים השונים של התורה, והוא צמוד יותר למשמעויות המילוליות המדויקות של התורה. על כן, קשה לקבוע כי חובה הלכתית כזו. אולם הרוח הכללית היא בוודאי זו.

וכאן ניצב בפנינו האתגר המוסרי והדתי: האם העובדה שאנחנו עצמנו סבלנו מכך שבימי השואה האיומה, וגם קודם לכן, לא קיבלו אותנו, ולא הניחו לנו מנוח לכף רגלינו, מחייבת אותנו לחשוב על אחרים הנמצאים במצב זה ולבחון מה אנחנו מסוגלים לעשות. חשוב להדגיש כבר בשלב העלאת הסוגיה: קיומה של חובה מוסרית כזו אינו אומר שעל מדינת ישראל לפתוח את שעריה ולהכניס את כל פליטי העולם שנמצאים בסכנת ג'ינוסייד. אין עיקרון מוסרי כלשהו שהוא ללא גבול. כבר בשלב העלאת השאלה אנו חייבים לבחון גם את ההקשר: מה מסוגלת מדינת ישראל לעשות? איזה סיכונים יש בפתיחת שערים אלה – למן שיטפון אנושי ועד למשבר זהותי? איזה רמת סיכון מותר לקחת? מי ישלם את מחיר הפתיחה הזו – בעיקר לאור העובדה שדווקא המקומות המוחלשים יותר הם אלה שמהווים מגנט לפליטים? כיצד תיעשה ההבחנה בין מהגרי עבודה, מסתננים ופליטים וכדו'.

השאלה שעומדת לדיון אפוא רחוקה מאוד מהשאלה המעשית, מקביעת המדיניות, מבניית הגדר וממדיניות הגרוש. היא עוסקת בשלב הראשוני מאוד של הדילמה המוסרית, והוא: האם על שולחן הדיונים, יחד עם כל הבעיות והמצוקות והאתגרים, נמצא גם (לא רק!) האתגר המוסרי והאתי, שמקורו במצוות התורה הנובעות מהחוויה ההיסטורית של גלות מצרים, שמכריז כי מי שגרש מכל מקום אינו יכול להישאר אדיש למצוקתם של מגורשים אחרים הנמצאים בסכנת השמדה.

התשובה לשאלה זו תלויה בעולמות של פרשנות מוסרית, והסקת מסקנות מהתורה. אני מאמין כי אכן זהו שיקול מוסרי וסולידרי, המופיע בתורה המכוננת של היהדות, ועל כן הוא צריך להילקח בחשבון. כאמור, המשמעות המעשית אינה בשום אופן הטלת החובה המלאה הזו על מדינת ישראל, ועוד יותר – בוודאי שלא על המקומות בהם מתרכזים הפליטים, יחד עם מסתננים ומהגרי עבודה. חובה מוסרית

ארגון רבני צהר
צהר לאתיקה

הרב יובל שרלו
ראש תחום אתיקה בצהר
טל. 052-7906483
ycherlow@gmail.com

רחוב המלאכה 1
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

כזו היא צריכה להיות מוטלת על מדינת ישראל כולה. משעה שנתחשב גם בה, נוכל לשרטט את המדיניות הראויה בדרך מכוונת יותר להתנהגות מוסרית שאנו מצויים עליה, ושלאורה ראוי לצעוד.